

۳۹۰۵۶۵

انتشارات
کاجینه هنر

پژوهشی در آثار باستانی پس کرانه شمالی خلیج فارس دانشی

دکتر حمید زارعی

استاد یار پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری

۱۳۹۸

سرشناسه	زارعی، حمید، ۱۳۵۲ -
عنوان و نام پدیدآور	Zarei, Hamid
مشخصات نشر	تهران: گنجینه هنر، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	۱۶۷ ص. : مصور، جدول.
شابک	978-964-8756-59-3
وضعیت فهرست نویسی	فیپا
یادداشت	کتابنامه.
یادداشت	نمایه.
موضوع	دشتی -- آثار تاریخی
موضوع	Dashti (Iran) -- Antiquities
موضوع	دشتی -- تاریخ
موضوع	Dashti (Iran) -- History
رده بندی کنگره	۲۰۰۷/۱ SP
رده بندی دیویی	۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی	۵۸۹۱۵۹۹

پژوهشی در آثار باستانی پس کرانه شمالی خلیج فارس، دشتی

تألیف: دکتر حمید زارعی

ناشر: انتشارات گنجینه هنر

نوبت چاپ: اول / ۱۳۹۸

صفحه آرای و طراحی جلد: خسرو نوروززاده چگینی

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

لیتوگرافی و چاپ: مهرگان

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۷۵۶-۵۹-۳

قیمت: ۳۰۰۰۰ تومان

نشانی: تهران، خیابان ستارخان، خیابان تهران ویلا، خیابان شهید زارع، پلاک ۵۸ تلفن: ۶۶۵۱۱۸۲۳

فهرست مطالب

۷	پیشگفتار.....
۹	سیاسگزاری.....
۱۱	موقعیت طبیعی، جغرافیایی و بوم شناختی دشتی.....
۱۱	آب وهوا.....
۱۳	بادها.....
۱۳	رودخانه ها.....
۱۵	کوه ها.....
۱۶	وجه تسمیه.....
۱۷	جغرافیای تاریخی.....
۱۹	پیشینه پژوهش های باستان شناختی دشتی.....
۲۱	معرفی بناها و محوطه های باستانی، شنبه ه طاس.....
۲۳	قلعه سرخو تل سنگری و تل جوه: DS01.....
۲۸	بند حیدر آباد 2 DS0.....
۳۰	تپه شماره ۱ شاهزاده محمد DS03.....
۳۱	تپه شماره ۲ شاهزاده محمد DS04.....
۳۲	تپه شماره ۳ شاهزاده محمد DS05.....
۳۴	تپه شماره ۴ شاهزاده محمد DS06.....
۳۵	مهار آقا DS07.....
۳۶	آخور رستم DS08.....
۳۷	قنات های باغان DS09.....
۳۸	سد قنطره DS10.....
۴۱	تل دختر ابلهان (اسلام آباد) DS11.....
۴۴	قلعه شنبه DS12.....
۴۹	آسیاب آبی شنبه DS16.....
۵۱	تل رزمی DS14.....

۵۳		تل گبری DS15
۵۷		محوطه مجاور تل گبری DS16
۶۰		گورستان قدیمی کشتو DS17
۶۰		محوطه مجاور دره شمالی DS18
۶۲		تل ناری DS19
۶۳		قنات کاردانه DS 20
۶۳		آسیاب آبی کار دانه DS 21

معرفی بنا و محوطه‌های باستانی، خورموج، لاور رزمی (لاور شرقی)، لاور ساحلی، دھوک

۶۷		
۶۹		قلعه‌ها
۷۰		قلعه خورموج 22
۷۹		قلعه لاور رزمی DS23
۸۳		قلعه دختر لاور ساحلی: DS24
۹۰		کلات مند DS25
۹۵		حسینیه میرزا DS26
۹۹		عمارت شیرینه DS27
۱۰۲		تل گنبد DS28
۱۰۵		امامزاده میر ارم (پیر چهل گزو) DS29
۱۰۸		آسیاب‌های آبی خورموج DS30
۱۰۹		مشخصات فنی
۱۱۲		قنات اژدر خوس DS31
۱۱۳		خانه گوری DS32
۱۱۳		کوشک دھوک DS33
۱۱۶		(طاق) بل آب بر DS34
۱۱۷		برکه دھوک DS35
۱۲۰		تپه‌های باستانی لاور رزمی
۱۲۰		تپه DS36
۱۲۲		تپه DS37
۱۲۴		تپه DS38

۱۲۶.....	تپه DS39.....
۱۲۸.....	تپه DS40.....
۱۳۰.....	تپه DS41.....
۱۳۲.....	برکه گولی DS42.....
۱۳۵.....	آسیاب آبی سهو DS43.....
۱۳۷.....	نتیجه گیری.....

شناسنامه محوطه ها و بناهای شناسایی شده دشتی

۱۴۱.....	جدول ۱ شناسنامه محوطه ها و مکان های باستانی دشتی.....
۱۴۳.....	جدول ۲ شناسنامه محوطه ها و مکان های باستانی دشتی.....
۱۴۵.....	جدول ۳ شناسنامه محوطه ها و مکان های باستانی دشتی.....
۱۴۷.....	جدول ۴ شناسنامه مکان های باستانی دشتی.....

جدول مشخصات سفال ها

۱۴۸.....	جدول ۵ مشخصات سفال های تل خت ابلهان.....
۱۴۹.....	جدول ۶ مشخصات سفال های تل ررسی سن.....
۱۵۰.....	جدول ۷ مشخصات سفال های قلعه سرخو.....
۱۵۱.....	جدول ۸ مشخصات سفال های درویشی.....
۱۵۳.....	طرح های سفالینه ها.....
۱۶۰.....	منابع و مآخذ.....
۱۶۳.....	نمایه.....

پیشگفتار

منطقه دشتی در دوره‌های تاریخی در حوزه جغرافیای سیاسی حکومت ساسانی واقع بوده است. در دوره اسلامی و تحولات سیاسی اجتماعی ناحیه فارس در ارتباط با مناطق ساحلی خلیج فارس بر مراکز سکونت این حوزه تاثیر گذار بوده است. در دوره ساسانی دشتی بخشی از کوره اردشیر خوره محسوب می‌شده است و در دوره اسلامی این منطقه از ساحل مظفر و زهیر به شمار می‌رفت. تاریخ کهن دشتی با سنت‌های پیرینه خویش و آثار عظیم باستانی و تاریخی که حاکی از پیشینه تاریخی است برای محققان و مراحان تاریخ هنوز به روشنی شناخته نشده است. این بخش از جغرافیای ایران که از ایلامیان مسکونی بود و اقوام مختلف بر آن حکمرانی نموده اند با وجود اهمیت تاریخی که دارد کمتر مورد توجه قرار گرفته و هم‌اکنون مطالعات باستان‌شناسی این منطقه ناچیز است. پژوهش حاضر با در نظر گرفتن اینکه اطلاعات باستان‌شناسی در این ناحیه اندک است و با توجه به این که از طریق بررسی‌های باستان‌شناسی می‌توان اطلاعات وسیعی و همه جانبه ای به دست آورد از این رو طرح پژوهشی فراگیر برای منطقه در نظر گرفته شد. هدف اصلی بررسی دشتی شناخت استقرارگاه‌های باستانی از دوره پیش از تاریخ تا دوره تاریخی اسلامی بود و بدین ترتیب بررسی به صورت فراگیر و با تراکم نسبی در سراسر منطقه و با تراکم بیشتر در بخش‌هایی انجام شد که شرایط مساعدتری وجود داشت. از دیگر اهداف طرح، مستند نگاری و تدوین اطلاعات محوطه‌ها و آثار موجود در آنها بود. بررسی تمام منطقه مورد نظر با خودرو و همچنین بررسی متمرکز منطقه بر اساس بررسی پیمایشی و استفاده از اطلاعات افراد محلی پایه گذاری شد. همه آثار و محوطه‌های بررسی شده همراه با یک نقشه نقاط جی پی اس اطلاعات موقعیتی و توصیف به ثبت رسید. برای کنترل مکان‌هایی که یکی پس از دیگری ثبت می‌شدند و برای یکپارچه سازی محوطه‌ها و آثار کشف شده از اصطلاح DS (مخفف Drought Survey) در ابتدای شماره مکان‌ها و آثار استفاده شده است. آثار و محوطه‌های بررسی و شناسایی شده در مناطق مختلف از قبیل دشت، کوهستان و بخش ساحلی قرار داشت که به لحاظ نوع و شکل استقرارها پراکندگی مکانی و دوره‌های تاریخی بسیار متنوع و قابل مطالعه بوده و به چند گروه تقسیم می‌شود که عبارتند از: بناهای مذهبی، قلعه‌ها، تپه‌ها، گورستان‌ها، قنات، آسیاب‌ها، برکه، سد و بند، امامزاده، حسینیه، استودان و معبد. بررسی از جنوب شهرستان دشتی آغاز و در شمال شهر خورموج پایان پذیرفت. محدوده ای که مورد مطالعه قرار گرفت شامل شنبه، طسوج و بخش مرکزی خورموج است بیش از ۴۳ اثر و محوطه در این بررسی ثبت شد که در مناطق مختلف کوهستانی، دشت و ساحل قرار داشت. تعدادی سازه در ارتباط با ذخیره و انتقال آب به مزارع و محوطه‌های مسکونی از جمله سدها، بندها، برکه‌ها و آب‌انبارها طی این بررسی، شناسایی و ثبت گردید. قلعه‌ها از دیگر آثار مورد مطالعه بود. طی این بررسی چهار

قلعه در نقاط مختلف دشت، کوهستان و ساحلی مستندنگاری شد. گورستان‌های مربوط به دوره اسلامی که چند نمونه دارای سنگ قبرهای افقی یا عمودی به همراه عباراتی به خط نسخ یا نستعلیق دارند و تعدادی از گورها نیز ساده و فقط به شکل سنگ چین به صورت دایره ای مدور یا مستطیل شکل هستند. کانال‌ها و قنات‌های آبرسانی که از جمله می‌توان به کانال و قنات آبرسانی باغان، سهو، ازدرخوس و کاردانه اشاره کرد. تعدادی آسیاب‌های آبی نیز در شنبه، خورموج و سهو ثبت گردید.

مهمترین مواد فرهنگی به دست آمده از سطح محوطه‌ها سفال بود. در این برنامه ۴۳ اثر بررسی شد که از ۱۵ محوطه سفال جمع آوری گردید و مورد مطالعه قرار گرفت. تنها یک محوطه دارای مواد فرهنگی پیش از تاریخ بود. تل گبری در روستای کشتو به عنوان جنوبی‌ترین محوطه دارای آثار پیش از تاریخی شناخته می‌شود. تل گبری دارای مواد فرهنگی با کون می‌باشد. از سطح محوطه‌های سد و بند همچنین اسردان‌ها و اطراف آسیاب‌ها مواد فرهنگی به دست نیامد. زمین‌های قابل کشت در این ناحیه محدود و بیشتر در بخش باغیان و حاشیه رودخانه مند قرار دارند. آب مزارع از طریق سدها و بندهایی که در مسیرهای سیرابی ایجاد شده تامین می‌شده است. بیشتر محوطه‌ها در بخش‌های حاصلخیز دشت‌ها و کنار رودخانه قرار گرفته اند. مواد فرهنگی به دست آمده از سطح آنها نشان می‌دهد که مربوط به چند دوره فرهنگی است. بر سطح این محوطه‌ها ساخت و سازهای سنگی و پی دیوارهای سنگی متعدد به صورت پراکنده دیده می‌شود. بر اساس مطالعه اولیه، سفال‌های به دست آمده از محوطه‌های باستانی دشتی، قدیمی، تعداد کمی از آنها شناسایی شده احتمالاً مربوط به ۳۵۰۰ قبل از میلاد است. مطالب این کتاب حاصل توفیق، تحلیل و مطالعات میدانی ده‌ها اثر باستانی با کارکردهای مختلف است که از هزاره سوم پیش از میلاد تا ده‌های حاضر را شامل می‌شود. در بخش نخست کتاب اقلیم و پیشینه تاریخی دشتی مورد بحث قرار می‌گیرد. در بخش‌های دیگر کتاب، به معرفی مکان‌ها و تپه‌های باستانی پرداخته شده است. همچنین حجم انداز استقرارها در ارتباط با دوره‌های پیش از تاریخ، ساسانی و اسلامی با اتکا به یافته‌های باستان‌شناسی در بخش تپه‌ها، قلعه‌ها یافته‌های سفالی به ویژه آثار مکشوفه از محوطه تل گبری در کشتو تل گبری در خورموج و تپه‌های باستانی لاور شرقی مورد ارزیابی واقع می‌شود. روند شناخت تحولات دوره‌های تاریخی منطقه در دوره اسلامی با استفاده از منابع مکتوب تحلیل به تفسیر می‌شود. در بخش پایانی کتاب که مربوط به بحث و نتیجه گیری است تمام مواد و مدارک باستانی و نوشتاری مرتبط با منطقه دشتی در دوره ساسانی را تجزیه و تحلیل می‌شود.